
Přemluv bábu, pobav sebe: postmoderní estetika v občanském politickém diskurzu

Kateřina Kirkosová

*Fakulta sociálních studií
Masarykova univerzita
Joštova 10, 602 00 Brno
k.kirkosova@mail.muni.cz*

V tomto článku analyzuji virální video *Přemluv bábu*, které mělo ambice zasáhnout do voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2010. Ke klipu přistupuji z pozice kritické diskurzivní analýzy (CDA), pracuji především s předpoklady, koncepty a analytickými nástroji Normana Fairclougha, který pomáhal CDA rozvíjet a v akademickém poli prosadit. Tvrdím, že klip *Přemluv bábu* těží z pružnosti, respektive uhýbavosti postmoderního diskurzu, což mohlo smysl jeho výpovědi i její naléhavost spíše oslabit a znečitelnit než podepřít. Demonstruji na příkladech a snažím se identifikovaným ambivalencím porozumět s ohledem na kontext intertextový, interdiskurzivní, situační a socio-politický.

Klíčová slova: kritická diskurzivní analýza, politický diskurz, postmodernismus, *Přemluv bábu*

Úvod

Rok 2010 byl prvním rokem, kdy nezisková organizace Člověk v tísni uspořádala Studentské parlamentní volby. Fungovaly jako „součást projektu Kdo jiný?, který je realizován v rámci programu Jeden svět na školách a který dlouhodobě podporuje větší účast mladých lidí na občanské společnosti“.¹ Voleb se zúčastnilo dvacet tisíc středoškoláků star-

1 Člověk v tísni (2010).

ších patnácti let. Při sloučení dat z gymnázií, středních odborných škol a středních odborných učilišť ve studentských volbách zvítězila TOP 09 se ziskem 26,59 % hlasů, následovaly ODS, Věci veřejné, Česká pirátská strana, Dělnická strana sociální spravedlnosti, Strana zelených, ČSSD, SPOZ, KSČM a KDU-ČSL.² Výsledky studentských voleb byly po jistých peripetích zveřejněny 14. května, skutečné volby se konaly 28. a 29. května 2010.

TOP 09 vznikla 28. listopadu 2009 a svou zkratku si poskládala z iniciál slov – hodnot – tradice, odpovědnost a prosperita. Odkazy na „křesťansko-židovskou tradici“ Evropy sympatie u studentů zřejmě nezbudila. Víc rezonovat mohl apel na odpovědnost a prosperitu.³ Tyto hodnoty implicitně akcentují horizont přítomnosti, respektive budoucnosti, a mohou být svůdné i v kontrastu s toposem nezodpovědného a nerozumného mládí. Byly navíc zpřítomňovány v čase globální ekonomické krize roku 2008, která se Evropské unii ani Česku nevyhnula. Toto téma na příkladu hospodářské krize v Řecku v předvolební kampani do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2010 vytěžovala především ODS, která z něj udělala odstrašující příklad aplikace levicové politiky.⁴ Zužitovala jej však i TOP 09. Ta ho přerámovala a transformovala do varování před ČSSD, ale i ODS. Miroslav Kalousek, spoluzakladatel TOP 09, například v souvislosti s předvolebními plány strany na změny ve zdravotnictví prohlašoval: „Mne nijak netěší, že program TOP 09 je jediný, který skutečně vyvádí Českou republiku z dluhové pasti.“⁵ Protože důkladných analýz či komplexněji shromážděných informací v tehdejší politicko-mediálním prostoru bylo pomálu,⁶ lze pochopit, jak se na takovém podkladu mohla de facto neoliberální politika⁷ TOP 09 mladým voličům jevit jako odpovědná a rozumná.

Studentským volbám i horké části předvolební kampaně se strašákem řecké dluhové krize předcházel svébytný klip *Přemluv bábu*⁸, v němž

2 Srovnej Strnadová (2010).

3 Srovnej Herzmann cit. in Strnadová (2010).

4 Srovnej Kirkosová, Urbániková & Volek (2012).

5 Perknerová (2010).

6 Srovnej Keller (2017), Švihlíková & Tsivos (2017).

7 Srovnej Fairclough (2001).

8 Issová, Mádl & Zelenka (2010). Odkaz na video a přepis celého textu je k dispozici v editorialech

dva mladí a populární herci – Martha Issová a Jiří Mádl – vyzývají mladé, aby volili „nějakou novou pravicovou stranu“ a aby přemluvili báby a dědy, své starší příbuzné, aby nevolili levici. Zdálo by se, že minimálně první část jejich apelu dobře koresponduje s preferencemi mladých voličů, a to i kdybychom mezi ‚nové pravicové strany‘ krom TOP 09 zařadili i Českou pirátskou stranu a Věci veřejné, což je kategorizace poněkud sporná. Klip však vyvolal víc kontroverzí než sympatií a zřejmě v tom mnoho nezměnilo ani ex post vysvětlování Issově a Mádlu, že sami nejsou pro pravici ani levici⁹ a šlo jim víc o prolomení letargie, lenosti samostatně myslet, za jejíhož hlavního viníka považují čtyřicetiletou vládu komunismu. Tedy že šlo o kritiku neochoty občansky se angažovat a aktivněji participovat na politickém životě země.¹⁰

Cílem této studie není zjistit, kdo měl v uvedeném sporu ‚pravdu‘ a kdo byl prokazatelně nechápavý. Zajímá mne primárně vnitřní stavba textu klipu, která interpretační disharmonii vyvolala a zapojila jej tak do procesů každodenního vyjednávání společensky uznané pravdy, hegemonie. Předznamenávám zároveň, že studie není standardní empirickou statí, ale má rovněž pedagogickou funkci: ilustrovat postup a analytické nástroje kritické diskurzivní analýzy a krátce tento v současnosti dominantní přístup ke kvalitativní textové analýze v sociálních vědách představit. Úvodem principy CDA vysvětlím a přiblížím přednosti a limity přístupu. Výzkumný postup demonstрую na *trojdimenzionálním modelu CDA* Normana Fairclougha a klip *Přemluv bábu* pomocí jím doporučených analytických nástrojů rozeberu. V rozboru se soustředím na strukturu a dílčí prvky videa a rekonstruuji kontext, který předchází interpretačně ukotvuje.

Kritická diskurzivní analýza: geneze, klíčové koncepty, řešená témata

Kritická diskurzivní analýza je specifický přístup k analýze textů, který těmto textům a diskurzům skrze ně cirkulujícím rozumí jako svébytné formě sociálního jednání, které přispívá k reprodukci nebo transfor-

tohoto čísla časopisu na s. 7–9.

9 Hejdová (2016), Vokál (2016).

10 Hříděl (2010), Idnes.cz (2010).

maci existujících mocenských struktur ve společnosti.¹¹ Jako projekt, sdružující výzkumníky studující hru mezi texty, diskurzy, mocí a sociální realitou, se CDA zformovala koncem 80. let.¹² Výzkumná pozornost přisuzovaná sledování moci, ideologie a manipulace je v CDA vyjádřena rovněž přívlastkem „kritická“. Ten nemá hodnotící funkci (ve smyslu lepší – horší ve vztahu k diskurzivní analýze). Odkazuje ke kritické teorii, kritickému paradigmatu sociologie.¹³ Jako významné inspirace, byť by i jinak interpretované a jinak intenzivní, jsou zmiňovány poststrukturalismus a marxismus, z hlediska disciplín kritická lingvistika, (sociální) sémiotika, kognitivní lingvistika a psychologie a sociologie. Tyto podněty se promítají do společných principů CDA, které individuální imaginaci výzkumníků neeliminují, spíše ji ukotvují a zacilují.

Kritickou diskurzivní analýzu tak lze považovat za „kompletní balíček“¹⁴, „školu nebo paradigma“¹⁵. Zahrnuje ontologické a epistemologické představy o sociální realitě, teoretické koncepty, metodologické preference z hlediska volby výzkumných témat a akceptovaných prostředků validace rozborů a analytické nástroje, jež umožňují diskurz v napětí znehybnit a shromáždit tak evidenci pro sledování jeho vnitřních mechanismů. Tato syntéza opět nemá působit direktivně. Apel na interdisciplinaritu, eklektičnost a přizpůsobení designu výzkumu zkoumanému problému je velmi silný. Noví adepti CDA jsou občas i explicitně odrazováni od toho, aby postupy nekriticky přijímali jako kanonické, do nichž bylo znesvěcující zasahovat.¹⁶

Dílčí součásti „balíčku“ CDA rozvedu podrobněji. Akcentovanými ontologickými a epistemologickými předpoklady koresponduje CDA s konstruktivistickým paradigmatem sociálních věd.¹⁷ Přihlašuje se k tezi o konstruovanosti sociální reality ve smyslu neustálého přisuzování významu jejím aktérům, institucím, dějům v ní probíhajícím atp.¹⁸ CDA

11 Wodak & Meyer (2009), Fairclough (1993, 1995b, 2001), van Dijk (2001).

12 Wodak & Meyer (2009, s. 3–4).

13 Srovnej Held (1990).

14 Jorgensen & Phillips (2002, s. 3), srovnej Gee (2005, s. 32–33), Gee (2010).

15 Wodak & Meyer (2009, s. 3).

16 Srovnej van Dijk (2001).

17 Ritchie & Lewis (2003), Creswell (2007).

18 Srovnej Berger & Luckmann (1999).

navrhuje uvažovat o sociální realitě jako o dočasném a kontextově specifickém výsledku interpretačních střetů mezi jinak situovanými a jinak predisponovanými sociálními aktéry.¹⁹ Význam tedy není považován za inherentní součást symbolických forem (diskurzů)²⁰ ani za objektivní, nezávislý na jejich sociálním použití. Existence deskriptivní (nacionální, denotativní) roviny významu tím není popřena, ovšem je nedostačující pro adekvátní interpretaci diskurzu. Krom deskriptivní roviny významu je tak potřeba zohledňovat sociální a kulturní (konotativní) příznaky slov, jejich kontext (Wodak rozlišuje kontext lingvistický, intertextový a interdiskurzivní, situační a socio-historický a politický)²¹. V opačném případě, při interním čtení textu²² se zvyšuje riziko interpretace nedostatečné (pouze popisné, k dynamice a vnitřním procesům diskurzu se nepřibližující) nebo přehnané (fabulačně podmanivé, leč s textem a kontextem jeho běžného užití jen minimálně související)²³.

Text je v CDA pojímán široce, označení platí pro mluvené i psané záznamy řeči,²⁴ může zahrnovat i jiné sémiotické systémy než je jazyk (třeba obrazová, neverbální vyjádření atp.)²⁵. Texty jsou považovány za dočasnou stabilizaci *diskurzů*; texty diskurzy uzamykají v konkretizovaných sémiotických strukturách, aniž by je tím obsáhly kompletně. Diskurz je způsob promluvy, která v sobě implicitně obsahuje naturalizované – samozřejmé, nezpochybnované – předpoklady o sociální realitě, jejich institucích či aktérech.²⁶ Je sociální praxí, jednáním, jež má stejně jako to nediskurzivní důsledky v žité realitě. Dalším z klíčových pojmů CDA je *ideologie*. Podobně jako u diskurzu zde existuje rozsáhlé množství variantních vymezení. Kognitivní varianta CDA používá koncept ideologie jako „světonázoru, schematicky organizovaných souborů reprezentací a postojů, které se ustavují s ohledem na sociální realitu, například schémata bělochů vůči černochům“.²⁷ V rámci lingvisticky orientované

19 Chouliaraki & Fairclough (1999), srovnej Bourdieu (1991).

20 Srovnej Thompson (1990).

21 Wodak (2008, s. 13).

22 Ingarden (1967), srovnej Bourdieu (2010).

23 Srovnej Eco (2004).

24 Fairclough (1995, s. 187).

25 Gee (2005, 2010), Kress (2010), Kress & van Leeuwen (2006), Talbot (2007).

26 Wodak (2009), srovnej Mills (1997), Baker (2011, s. 30–31), Andersen (2003).

27 van Dijk (1993, s. 258) cit. in Wodak & Meyer (2009, s. 8).

varianty CDA²⁸ je relevantní vymezení ideologie jako „významu ve službě moci“²⁹, které zdůrazňuje potřebnost vnímat ideologii kriticky (jako namířenou proti někomu, kdo je v diskurzu stigmatizován či z něj vyloučen), ne neutrálně, deskriptivně.

CDA v sobě nese rovněž preference co do volby výzkumných témat. Je orientována primárně na prověřování konkrétních sociálních problémů. Je doporučováno soustředit se na politický nebo mediální diskurz, případně diskurz organizací. V rámci politického nebo mediálního diskurzu se sledují především textové značky xenofobie, populismu, antisemitismu, rasismu nebo nacionalismu, v diskurzích organizací prvky diskriminace (genderové, rasové, atp.). Revize empirické orientace výzkumu na úkor teoretického rozvíjení modelů diskurzu i revize dříve výhradní pozornosti k diskurzu jako nástroji dominance, nikoli subverze a emancipace, je předmětem současných diskuzí v CDA.³⁰ Jejich součástí je i prosazování označení „kritická studia diskurzu“ namísto „kritická diskurzivní analýza“³¹, které má výše popsanou komplexnost přístupu učinit i v pojmenování explicitní.

Výtky vůči CDA: angažovanost a role diskurzu v sociální realitě

Výtky vůči CDA se zpravidla zaměřují na její političnost, eklektičnost, předpokládaný vztah diskurzu a reality, nároky na znalosti výzkumníků. Věnovat se budu první z uvedených.

Jak bylo výše uvedeno, CDA zkoumá sociální problémy, které souvisejí s vyloučením či marginalizací určitých jedinců či sociální skupiny z diskurzu. Analytici se zaměřují na kritiku elitních diskurzů, které mocensky asymetrické struktury ve společnosti legitimizují a naturalizují, nověji i na strategie jejich subverze ze strany marginalizovaných.³² V obou případech se očekává, že výzkumník bude na straně utlačova-

28 Fairclough (1992), Richardson (2007), srovnej Fowler (1991).

29 Thompson (1990).

30 Srovnej Krzyżanowski & Forchtner (2016), Angermuller et al. (2014).

31 V češtině se používají označení „kritická diskurzivní analýza“ i „kritická analýza diskurzu“. Podle Schneiderové (2016, s. 14) je lze považovat za oborově specifická synonyma, kdy lingvisté používají spojení analýza diskurzu a sociální vědci diskurzivní/diskurzivní analýza.

32 Takto orientované výzkumy lze podle Krzyżanowského a Forchtnera (2016) označit jako positive discourse analysis, srovnej s agendou kulturních studií např. Chen & Morley (2006).

ných. Není to proto, že by taková pozice pravděpodobněji zprostředkovala přístup k poznání reality.³³ Ospravedlněno je to Habermasovou teorií veřejné sféry. Ta postuluje, že do diskuze má mít přístup každý, kdo argumentuje racionálně (ve smyslu *komunikativní*, ne výhradně instrumentální racionality), bez ohledu na jeho/její konkrétní socio-ekonomické postavení, rasu, gender, vzdělání, sexuální orientaci atd.³⁴

Angažovanost kritické diskurzivní analýzy iniciuje i kritiku, že politická angažovanost je neslučitelná s nároky na kvalitní vědeckou práci. CDA je údajně vždy více politikou než vědou.³⁵ Nicméně CDA nefunguje v pozitivistickém, ale konstruktivistickém paradigmatu, které objektivně existující a objektivně poznatelnou sociální realitu nepředpokládá.³⁶ V CDA se podobně jako jinde v kvalitativním výzkumu akcentují jiná kritéria kvality než pozitivisticky chápané hodnoty reprezentativity, reliability a validity. Validace výzkumu je považována za velmi podstatnou, ovšem prostředky, jež ji zajišťují, nejsou standardizované postupy analýzy či prověřené koeficienty, ale konstantní komparování. Toto srovnávání probíhá jak na úrovni dílčích zjištění analýzy, která by měla být koherentní a nabízet k případným rozporům zdůvodnění; dále v rovině srovnávání vlastních zjištění s těmi z jiných výzkumů na podobné téma, a za třetí diskuzí a reinterpetací zjištění s lidmi, kteří nejsou do výzkumu přímo zapojeni. Z kvalitativního výzkumu CDA přejímá důraz na princip sebereflexe. Ze smíšených metod si vypůjčuje princip triangulace.

Metodologie: komunikativní událost, pravidla diskurzu, sebereflexe

Nyní přejdu od představení CDA k popisu výzkumného postupu, který aplikuju na klip *Přemluví bábu*. Mezi variantami CDA jsem zvolila přístup Normana Fairclougha. Jeho operacionalizace diskurzu je podrobná,³⁷ přitom relativně srozumitelná a rozsahem zvládnutelná individuálními

33 Fairclough (1992, s. 240), van Dijk (2001, s. 99), Wodak (2009, s. 27), srovnej se standpoint epistemology, např. Ezy (2002), nebo postoji chicagské školy sociologie, např. Hammersley (2000).

34 Thompson (1990, s. 109–121), Reisigl & Wodak (2001, s. 70–71), srovnej Herzog (2016).

35 Wodak & Meyer (2009, s. 33), srovnej Creswell (2007, s. 21–22).

36 Fairclough (2003, s. 14–15), srovnej Hammersley (2000, s. 5).

37 Srovnej van Dijk (2001), Gee (2005, 2010), van Leeuwen (2008).

výzkumníky, nepracujícími v týmu.³⁸ Nedisponuje sice precizovanými nástroji pro práci s vizuálními či audiálními kódy,³⁹ silná ale je v analýze intertextuality, žánrů a stylů. Postup, se kterým zde pracuji, tedy současně nevystihuje plně mnohotvárnost CDA i ji v jistých aspektech překračuje. Věřím, že bude funkční ilustrací přístupu.

Pro CDA závaznou souvislost mezi textem a kontextem Fairclough vyjadřuje dvojicí komunikativní událost – pravidla diskurzu a trojdimenzionálním modelem diskurzu, který sestává z textu, diskurzivní praxe a sociokulturní praxe. Komunikativní událost⁴⁰ je jednotkou diskurzu, jeho konkrétní manifestací, která je smysluplně ohraničitelná. Jako příklady komunikativní události uvádí Fairclough novinový článek, televizní reportáž. V návaznosti na Hallidayovy metafunkce jazyka Fairclough tvrdí, že v každé komunikativní události je specificky reprezentována realita (události, jevy, souvislosti, hodnoty atp.), identity sociálních aktérů (o nichž se v ní mluví a jež na ní participují – novináři, editoři, čtenáři atp.) a vztahy mezi nimi. Tyto tři oblasti uzavírají vnitřní mechanismy diskurzu do přehledných, přitom vzájemně prostupných kategorií⁴¹ a pomáhají tak jejich zobrazení a porozumění, aniž by nutně činily diskurz jednorozměrným – uchovávají za analytickou stabilizací jeho napětí.

Pravidla, respektive řád diskurzu jsou řetězcem obsahových a formálních prvků, které jsou komunikativním událostem společné a které mohou explicitně či implicitně obsahovat další institucionální či společenské normy, které stanovují, co je dobré/žádoucí a co nevhodné/deviantní atp.⁴² Pravidla diskurzu tak fungují na podkladu hegemonického common sense, nerozporovaných a naturalizovaných představ platných v určité společnosti a zobrazujících, jaká je, či měla by být realita (v kontextu klipu je relevantní třeba představa, jaké situaci je adekvátní nespisovná, místy i vulgární mluva), jak se mají chovat sociální aktéři v určitých pozicích (třeba mladí lidé, jejichž znalost politiky i praktická zkušenost s ní je nutně omezená věkem) a jak by měly fungovat vztahy

38 Srovnej Wodak (2001).

39 Srovnej Gee (2005, 2010).

40 Fairclough (1992, 1995), Jorgensen & Phillips (2002, s. 67).

41 Srovnej Gee (2005).

42 Fairclough (1992, 1995), Chouliaraki & Fairclough (1999), Jorgensen & Phillips (2002), Baker (2011, s. 86).

mezi nimi (třeba jestli je v rodině důležitější mít harmonické a právě příbuzenským vztahem definované vztahy vnouče-prarodič nebo je možné do nich zahrnout politiku).

Reprezentace reality, reprezentace identit sociálních aktérů a reprezentace vztahů jsou oblasti diskurzu, které komunikativní událost a pravidla diskurzu propojují. V návaznosti na ně tedy formuluji výzkumné otázky pro analýzu: Jak klip *Přemluv bábu* reprezentuje politickou situaci v Česku v roce 2010? Jak reprezentuje starší a mladší voliče? Jak reprezentuje vztah mezi nimi? V CDA podobně jako v kvalitativním výzkumu obecněji je preferován induktivní, nebo abduktivní, ne deduktivní přístup k výzkumu: výzkumník zahajuje svou práci prozkoumáním empirického materiálu, podle něj pak precizuje formulaci výzkumného cíle a výzkumných otázek, dohledává relevantní literaturu, reviduje datový korpus. Postup je tak spíše kruhový, respektive spirálový, nikoli lineární jako v kvantitativním výzkumu; jednotlivé kroky výzkumu nejsou striktně odděleny a není definitivně určena jejich hierarchie a souslednost. Tyto revize si zde dovoluji vzhledem k cíli a rozsahu této stati přeskočit, nicméně upozorňuji na jejich důležitost v plánování designu CDA studie.

Trojdimenzionální model diskurzu vyjadřuje vazbu textu a kontextu, diskurzu a sociální reality příměji a lze jej vnímat i jako schematizovaný návod pro interpretaci. Zobrazuje komunikativní událost jako složenou z textu, diskurzivních praxí a socio-kulturních praxí.⁴³ Pro rozbor komunikativní události jako textu Fairclough doporučuje standardní kategorie lingvistiky a doformuluje jejich funkci v sociologické analýze diskurzu. Uvádí, že je možné soustředit se na rozbor lexika, gramatiky, koheze a koherence, intertextuality a interdiskurzivity. Pro každou oblast uvádí množství nástrojů, jejichž výčet neprezentuje jako konečný a který v intencích eklektičnosti a otevřenosti CDA v každé studii mírně variuje. V rozboru lexika doporučuje zaměřit se na volbu slov, jejich význam, metafory a další rétorické tropy. V rozboru gramatiky doporučuje především zkoumat tranzitivitu, trpné a jmenné tvary sloves a modalitu. V rozboru koheze a koherence doporučuje zaměřit se na funkční spojení větných členů a vět, uspořádání textu (horizontální a vertikální struktu-

43 Fairclough (1992), Jorgensen & Phillips (2002, s. 68–71), Talbot (2007).

ra), pro dialogické texty přejímá nástroje konverzační analýzy (střídání replik, párové sekvence atp.). V rozboru intertextuality vymezuje reprezentaci jiného diskurzu, ironii nebo presupozice jako vhodné nástroje, jak posuzovat vnitřní dialogičnost i monologických textů. V rozboru interdiskurzivity upozorňuje na funkci stylu a žánru pro přečtení diskurzu. Jmenované nástroje vysvětlím v analýze, kde je mohu okamžitě doplnit příklady z klipu.

Posuzujeme-li komunikativní událost jako objekt diskurzivních praxí, soustředíme se na jednání tvůrců či čtenářů textu. Diskurzivní praxe se projevují v interpretačním uzavírání, respektive precizování významu textu: principiálně, má-li slovo či metafora vícero možných výkladů, připočtení diskurzivní praxe – zohlednění informací o situovanosti tvůrců a čtenářů textu v sociální realitě – umožní vybrat mezi nimi ty pravděpodobnější a odmítnout ty hypoteticky možné, ale v konkrétních souvislostech obtížně obhajitelné. Zohlednění diskurzivní praxe zvýznamňuje potřebnost nezkoumat diskurz jen jako strukturu o sobě (vizte poznámku o interním a externím čtení výše). Používáme tytéž nástroje jako pro rozbor textu, ale namísto identifikace a *deskripce* je v tomto kroku *interpretujeme*. Pro mapování diskurzivní praxe nabízí CDA nástroje i nad rámec těch, co přecházejí z rozboru textu, jsou ale méně systematizované. Může sem patřit shromažďování sociodemografických údajů o empirických autorech a čtenářích, zohlednění jejich profesních rutin nebo recipientských praxí, rekonstruování diskurzivní komunity textu atd.

Vnímáme-li komunikativní událost jako objekt socio-kulturních praxí, zaměřujeme se na předpoklady v diskurzu a na jejich potenciální politické a ideologické důsledky. Pracujeme stále s nástroji z rozboru textu a diskurzivní praxe, jimiž jsme v předchozích krocích identifikované fragmenty popsali a interpretovali. Nyní je *explikujeme*, tedy zhodnotíme v socio-politickém kontextu. Nástroje z analýzy textu a z analýzy diskurzivních praxí můžeme dále rozšířit o koncepty vybrané sociologické grand theory – teorie jednání podle Habermase, Bourdieua, Latoura či jiných. Postup CDA je tedy kumulativní.⁴⁴

Zpracování všech tří oblastí diskurzu je velmi náročné a CDA analytici zpravidla volí intenzivní, ne extenzivní výzkum, studující důkladně jed-

44 Wodak (2001, s. 93), srovnej Wengraf (2001), Creswell (2007).

nu z oblastí analýzy na úkor zbývajících. Klíčová tu znovu je otevřenost CDA a pro kvalitativní výzkum charakteristická důvěra ve výzkumníky jako ty, kteří především by měli posoudit, co s ohledem na výzkumný cíl akcentovat, co odsunout, přičemž tyto své volby by měli patřičně reflektovat. V případě této analýzy by mohla taková reflexe vypadat takto: Ve své analýze jsem upřednostnila rozbor prostřednictvím lingvistických kategorií a koncepty sociologické zohledňovala minimálně. Odpovídá to více zadání, podle kterého píšu, i mým pedagogickým zkušenostem, ačkoli průpravu mám jak lingvistickou, tak sociologickou. K prvnímu, cílem studie bylo představit a ilustrovat rozbor textu podle vybrané tradice a, jak jsem uvedla, slabší teoretická báze se v CDA začala reflektovat relativně nedávno. K druhému, učím CDA a vedu takto orientované závěrečné práce zhruba sedm let a vysvětlovat lingvistické kategorie považuju za snazší (navzdory pravidelně se opakujícímu zpěčování studentů vracet se třeba k větným rozborům) i odpovědnější (umožňuje lépe se bránit přetrvávající kritice „fabulace“ v kvalitativním výzkumu, vedené z nepříliš progresivních kvantitativních pozic). Sociologickou, respektive sociologii a literární teorii kombinující interpretaci diskurzu osobně považuju za zajímavější, časově však velmi náročnou – tedy nevhodnou tomuto úkolu. Záblesky této pro mne zatím nehotové syntézy lze v rozboru zahlédnout. Volba klipu je podobně jako struktura stati dána zadáním. Sama bych si klip nevybrala, protože – bezelstně – mi připadal trochu hloupý. Možná kdybych vyrůstala v liberálním prostředí, žila v Praze a znala Dejvické divadlo, uvažovala bych už úvodem jinak. Proces jeho rozboru přesto hodnotím jako pro mne užitečný a inspirativní, především proto, že se pohybuje na rozmezí mediálního a popkulturního diskurzu.

Analýza: proč přemlouvat báby a dědy

Tři stupně rozboru komunikativní události je žádoucí provádět odděleně, prezentuji je ale současně, synteticky. Kostru tvoří kategorie definované pro rozbor textu.

Lexikum

V rozboru lexika textu Fairclough doporučuje sledovat volbu a význam slov.⁴⁵ Jejich využití v analýze ilustruju na slovech „přemluv“ a „bábu“. Jsou v klipu velmi frekventovaná (pět, respektive tři výskyty), umístěna v prioritních pozicích (název, úvodní a závěrečná replika) a byla vyhodnocena jako klíčová po srovnání s referenčním korpusem⁴⁶. Nocionální význam slova „přemluvit“ je podle *Slovníku spisovné češtiny* „mluvením, uvedením důvodů přimět, pohnout“.⁴⁷ To celkem koresponduje s ex post proklamací, že smyslem videa bylo otevřít diskuzi. Chci-li však tvrdit, že toto souznění není pouze nahodilé a povrchové, potřebuji vyzkoušet funkční nenahraditelnost slova. Respektive, potřebuju rekonstruovat potenciální paradigmatické řady a prověřit, zda se výměnou slova „přemluv“ za jiné celkový význam videa zásadněji posune či nikoli. Začnu „praktickými“ způsoby komutace, totiž slovy „zabij“ a „oklam/ojeb“, které byly použity v parodiích⁴⁸ klipu. Funkci původního slova z hlediska gramatiky (2. os. sg. imperativu, váže k sobě jméno v akuzativu) či stylu (vulgarismus v druhém případě) sice plní, obsahově – věcně však přenositelná nejsou. Vkládala by do klipu další rozpory k těm již existujícím. Ačkoli výmluvně předznačují některé konkrétní divácké způsoby interpretace klipu, jsou přehnané.

Uvažuji tedy o bližším paradigmatu takových sloves, která by zachovávala akcent na diskurzivnost jednání i bez aspektu přesvědčování, tedy například „řekni“, „pověz“⁴⁹. To umožňuje ptát se, zda je proklamativně žádoucí přesvědčování starších mladšími a jejich zdůvodňování, proč nemají volit levice, textem klipu podpořeno nebo ne. Isová s Mádlem několik důvodů uvádějí – například „levice nadělá dluhy a zatímco voni

45 Fairclough (1992, s. 185–94).

46 Pracovala jsem zde s dílčí bází Českého národního korpusu *KWords*, kde vstupním textem byl přepis klipu a jako referenční korpus zvolen SYN2010. SYN2010 jsem vybrala, protože se skládá z textů z let 2005–2009 a z dostupných je tak časově nejbliže rozebranému klipu. Ideální není, že zachycuje stav psaného, nikoli mluveného jazyka, věřím však, že dílčí poznatky získané z *KWords* analýzy jsou zde užitečné a podepřené i jinak. Pro srovnání relativní frekvence slov ve zkoumaném textu s relativní frekvencí týchž v referenčním korpusu jsem použila kombinaci testů chí2 log-likelihood. (Cvrček & Vondříčka, 2013).

47 AV ČR (© 2008–2018, heslo „přemluvit“).

48 Srovnej např. [Rubeš & Stýblo] (2010).

49 Lingea (2012, heslo „přemluv“).

si v klidu umřou, tak my je pak budeme do konce života splácet“. Zdá se ale, že jsou to vágní (metonymie „levice“), nepodložené (presupozice ‚levicová politika je žití na dluh‘), emocionálně nepřiměřené („voni si v klidu umřou“) a hyperbolizované („do konce života splácet“) předpoklady o budoucnosti, které jsou jako fakta pouze prezentovány. Takže, nemají protagonisté trochu zcestné představy o povaze politické – a občanské – diskuze? Nebo přijímají praxi, že rozpravu je potřeba zahájit provokací, protože tak se podaří zaangažovat víc lidí a čas na podrobnější argumentování pozic bude později?

Druhé klíčové slovo klipu je „bába“. U předchozího jsem se věnovala volbě slova a jeho funkční nahraditelnosti, zde mi jde o významový potenciál. Podle Slovníku spisovné češtiny jde o hovorové označení „starěny“, případně hanlivé pojmenování „nepříjemné, zlé ženy, ženské.“⁵⁰ Pokud slovníkový význam přijmu jako totožný se situovaným významem slova v klipu, otevírá se interpretace, že video je velmi neuctivé ke starším voličům, a je to mimo jiné zřejmé z toho, jak je tituluje. Na druhou stranu, v klipu figuruje i podoba slova „babička“ a navíc v paralelní dvojici „děda“ – „dědeček“ jsou obě slova bezpříznaková, stylově neutrální. Dominantní pozici v klipu má navíc Issová, nikoli Mádl, což není úplně standardní rozdělení genderových rolí. Použití slova bába namísto babičky takto může být i pokus o rekódování identity starší ženy, který ji namísto urážení zrovnoprávňuje. Odstranění deminutivní koncovky může signalizovat pokus zrušit příznak roztomilosti, aniž by to nutně vedlo ke zhrubnutí (srovnej mediální používání slov lesba – lesbička a neexistence zdrobnělého ekvivalentu pro gaye).

V rozboru lexika Fairclough dále doporučuje zabývat se rétorickými tropy, především metaforami a metonymiemi.⁵¹ Jako metonymií⁵² rozeberu další klíčové slovo textu, levice. Zdá se, že ve videu *Přemluv bábu* je metonymie použita pro rychlejší charakterizaci a efektivnější polarizaci diskurzu. „Levice“ (celek) je spojována s komunisty (trojí použití slova) a socialisty (jedno použití, které je ve slučovací vztahu s komunisty; oboje reprezentuje části). Přejímá tak jejich stereotypizovaně špatné vlastnosti a zpětně je potvrzuje (levice „nadělá dluhy“, „nechce řešit pro-

50 AV ČR (© 2008–2018, heslo „bába“).

51 Fairclough (1992, s. 194–198).

52 Srovnej Lakoff & Johnson (2002), Goatly (2007).

blémy s důchody“ a „nepřipustí školný“). Přestože výčet potenciálních reprezentantů levice v klipu není úplný (chybějí například liberálové, kteří jsou v Česku častěji spojováni s pravicí (sic)) ani věcně adekvátní („socialisté“ není synonymní „sociálním demokratům“, přestože je takto v politickém i mediálním diskurzu občas používáno), jako definitivní působí. Zajímavé je, že paralelní výčet reprezentantů pro pravici v klipu přítomný není. Po vzoru předchozího by pravice mohla být spojována třeba s neoliberály nebo se znovu ne zcela adekvátními pojmenováními kapitalisté či konzervativci. Zůstává však abstraktní; může se vzhledem k tomu jevit i jako nadosobní, lidskými chybami nezatižená. Žádné atributy jí přisouzeny nejsou: je předpokládaným opakem levice. Vytvoření binární opozice mezi pravicí a levicí a dehonestování levice ji má prostou silou protikladu vyzvednout. I kdybychom přistoupili na implikaci, že pravice ‚nenadělá dluhy‘, je to předpoklad, nikoli fakt, a jeho návaznost na pravicovou politiku je vágní. Spoléhat na binární logiku je znovu *faul*, přestože možná kognitivně svůdný, protože nepřipustně zjednodušuje realitu – pomíjí otázku politického středu, dílčí dostupnost pravicových a levicových řešení sociálních problémů atd.

Klíčové slovo levice funguje i homonymicky (zajímavé ve vztahu k významovému potenciálu slova): levice jako politická strana a levice jako část lidského těla. Issová říká: „Pravou ruku všude na světě lidi používaj k pozdravu nebo k přijímání potravy a levou rukou si lidi všude na světě vytíraj zadek.“ Mádl sice kontruje (k tomu dál), Issová nicméně dodává: „No hlavně když budete volit levici, tak si pak levice vytře zadek s váma.“ Automatické sloučení vlastností v homonymních dvojicích potvrzuje hodnocení, která byla té či oné části politického spektra přisouzena i metonymicky. Že protagonisté klipu ze zvukové podobnosti vyvozují podobnost významovou, je znovu možná efektní přesmyčkou, významovou příbuznost však neimplikuje, maximálně konstruuje dojem její žádoucnosti. Vzniklý významový amalgám tak zůstává věcně nesprávný.

Gramatika

V rozboru gramatických jevů v textu se kritičtí analytici diskurzu soustředí nejčastěji na *tranzitivitu* a *modalitu*. Přestože angličtina a češ-

tina přistupují k oběma trochu jinak, přejmu zde kategorie angličtiny s odůvodněním, že jejich vazba na interpretaci v CDA je přímější. Při posuzování tranzitivity se tak soustředím na to, kterým aktérům je přisouzena *role agentu*, respektive *patientu*⁵³. Objevují se zde další doklady o polarizaci aktérů v textu. Rozdělení se tentokrát netýká primárně levice a pravice, ale jejich voličů. Distribuce „dobra a zla“ však zůstává podobná a umožňuje proto snadné budování paralel, tím i opětovné stvrzování hodnotícího příznaku, přestože věcně je takové přenášení charakteristik nepodložené. Na jedné straně (pravicové) stojí mladí voliči (a Issová s Mádlem), na druhé (levicové) jejich starší příbuzní. Oběma je celkem rovnoměrně připisována aktivní i pasivní role, velmi se však liší, v čem. Vztah mezi nimi není představovaný, ale existující, kde rozhodnutím aktérů na jedné straně trpí ta druhá a vice versa. Zatímco mladí mají přemlouváním starších „změnit osud týchle země“ (role agentu), starší předpokládaně sedí doma a čekají na návštěvu svých vnoučat, která jsou pro ně „to nejdůležitější na světě“ (role patientu, respektive beneficientu). Starší sice „volej“ a „argumentují tím, že volí levici kvůli vám“ (role agentu), ale sledují přitom buď krátkodobé cíle („jestli někdo volí levici kvůli 30 Kč poplatku, dobře, ale je to teda dost sobecký rozhodnutí, který třeba mě poškodí“), které jsou s jejich vysvětlením de facto v rozporu, nebo se údajně snadno nechají ovlivnit politickou rétorikou, která je zobrazována jako krátkozraká, sic aktuálně lákavá („Levice nepřipustí školný, oni totiž rádi hlásaj, že to jakože zneprístupní vzdělání chudším. Jenže to je úplná blbost. Naopak.“). Mladší tedy aktivitami starších trpí („Vzdělávání u nás v Čechách není moc dobrý“), nebo nevyhnutelně budou trpět („Navíc levice nechce řešit problémy s důchody, a pokud nedojde k reformě, tak ve státní kase nebudou na důchody peníze“, „pokud nedokážeme motivovat školy, aby s tím něco dělaly, tak nám ty nejlepší studenti budou odcházet do zahraničí“). Mladší se tak ocitají v roli patientu. Prohlédneme-li si postupně budované identity aktérů a vztahů mezi nimi, je zřejmé, že herci používají unáhlená zobecnění⁵⁴. Znovu tak zakládají zdánlivě nerozpojitelné významové amalgámy, kde charakteristika „starší“ automaticky přechází do dalších jako „volí levici“, „žije na

53 Fairclough (1992, 2003), Fowler (1991), Richardson (2007), srovnej Karlík (2003, s. 384–388).

54 Srovnej Richardson (2007, s. 169–170).

vesnicí‘, ‚má selektivní paměť‘, ‚argumentuje zcestně‘ či ‚nemá plnohodnotnou náplň života a čeká, až mu den rozjasní návštěva vnoučat‘. Ty přitom nejsou vysvětleny a potřeba je zdůvodňovat vzhledem k deklarativnímu tónu, dominantnímu v celém klipu, opakováním a postupným vrstvením zaniká.

Na poznámku o deklaratornosti navazují pozorností CDA k modalitě. V jejím určování jsem použila kategorizaci Fowlera⁵⁵, rozlišující mezi modalitou pravdy, povinnosti, povolení a žádoucnosti. Modalita pravdy předpokládá oznamovací slovesný způsob – ten je v klipu nejfrekventovanější. Protože jednotlivá prohlášení nejsou upravena prostřednictvím modálních částic, modálních sloves či eufemismů (např. ‚volej levici‘ namísto alternativního ‚většinou volí levici‘, ‚mohou volit levici‘, ‚inklinují spíš k levici‘ atp.), mohou snadněji působit jako pravdivá. Modalita povolení v textu použita není, vztah mezi staršími a mladšími tedy není reprezentován jako direktivní, mocensky jednosměrný. To konvenuje s předchozím – každá skupina může způsobovat trápení té druhé. Chybí nějaký oběma nadřazený arbitr, který by něco z toho povoloval či zakazoval. Modalita povinnosti je rovněž relativně slabá. Mladí mají jistou morální povinnost (‚Kdybyste věděli, že *můžete změnit osud týhle země*‘), vazba k ‚zemi‘, potažmo širšímu společenství, je nicméně explicitně zmíněna pouze úvodem a z dalších replik klipu se zdá, že jde spíš o povinnost a výhodnost osobní (nekvalitní školy, žádný důchod). Modalita žádoucnosti je zřetelnější (přemluv bábu a dědu, aby nevolili levici), podobně u předchozí není úplně jasné, kdo z toho bude profitovat.

Pomoci v interpretaci, pro koho je volit ‚nějakou novou pravicovou stranu‘ vlastně žádoucí, by hypoteticky mohl další z nástrojů pro rozbor lexika, a to používání deiktických a přivlastňovacích zájmen⁵⁶. Je zajímavé, že ve vztahu ke starším používají Issová a Mádl osobní posesivní zájmena (‚To můžou bejt lidi z *vaší* rodiny. To může bejt *vaše* teta, *váš* strejda, *vaše* babička...‘, ‚Kdybyste věděli, že můžete změnit osud *týhle* země tím, že navštívíte *svoje* prarodiče‘). Vztah mezi staršími a mladšími je tak limitován okruhem širší rodiny. Apeluje se ale i s důrazem na ‚osud *týhle* země‘. Vztah země a voličů ovšem zůstává implicitní, netematizovaný.

55 Fowler (1991, s. 85–87).

56 Fairclough (2003, s. 145), srovnej Billig (1995).

V rozboru gramatiky Fairclough dále doporučuje věnovat se používání pasivizovaných či nominalizovaných tvarů sloves,⁵⁷ které věty deagentizují a mohou působit ideologicky tím, že od aktérů odnímají zodpovědnost za určitá rozhodnutí či jednání.⁵⁸ Respektive, aktéry zneviditelňují a rozhodnutí se tak mohou jevit objektivněji, nevyhnutelněji. Pasivizace a nominalizace v klipu však moc používány nejsou. Vzhledem k polarizaci v klipu, kdy viník špatných rozhodnutí je označen opakovaně a přímo, i vzhledem k stylové neformálnosti (vizte dál rozbor interdiskurzivity) je to celkem pochopitelné.

Koheze a koherence textu

Třetí příčkou v rozboru textu je podle Fairclougha *unitřní koheze textu, koherence* a způsob výstavby (narace, uspořádání).⁵⁹ Předmětem rozboru koheze a koherence je prověřování formální a obsahové soudržnosti textu.⁶⁰ Užitečné jsou zde spojky, které mohou implikovat návaznosti časové, prostorové či kauzální; dále anafory a katafory v textu (slova opakovaná či při zachování významu nahrazovaná deiktickými zájmeny či příslovci). Je možné zahrnout sem i aktuální větné členění a věnovat se rozboru tematických a rematických částí výpovědí⁶¹. Ze spojek jsou v klipu používány takové, co vytvářejí kauzální spojení – krom spojek implikujících příčinný (spojka protože) nebo důvodový (totiž) poměr vět sem zařazují i takové, co odkazují k podmínkám (pokud, jestli, když), nebo vyvozují důsledky (takže, tak). Podepírají vztah mezi aktéry, popsány výše v souvislosti s tranzitivitou, časově ho zakotvují a rozdělují na fáze lineárního procesu, jejichž návaznost je prezentována jako nevyhnutelná: „*Jestli* v týchle zemi zvítězí u příštích voleb levice, *tak* za to budou moct starý lidi, *protože to* jsou ty, který levice volej.“ A „teda pokud nejste úplně [vypípáno]“, pojedete je přemlouvát – protože jinak je vám přisouzena identita takových sprostáků, že ji ani v nespisovném klipu

57 Srovnej van Dijk (2001, s. 108), van Leeuwen (2008, s. 30), Fowler (1991, s. 79–80), Thompson (1990, s. 66).

58 Srovnej Karlík (2003, s. 522–533).

59 Fairclough (1992, s. 77, 1995, s. 121–124, 2001, s. 108).

60 Srovnej Nekula (2003b, s. 681–698).

61 Srovnej Nekula (2003a, s. 633–645).

nelze vyslovit, a budete tím i dál do budoucna jistě trpět (dluhy, žádné důchody, nekvalitní školství).

Rozbor aktuálního větného členění ilustruji na větě: „Protože levice nadělá dluhy a zatímco voni si v klidu umřou, tak my je pak budeme do konce života splácet.“ První část věty má vyjadřovat skutečnosti, které jsou považovány za obecně známé. Tím se presupozice „levice nadělá dluhy“ znovu (viz analýza modality) prezentuje jako platné shrnutí. Zbylé dvě věty jako rematická část výpovědi mají přinášet nové informace. Diváky varují. Jsou formulovány spíš hyperbolicky než direktivně. Spolu s neformálností celého klipu tak mohou naznačovat žádoucnost ideové sjednocenosti mezi protagonisty a diváky klipu, či ji postulovat jako reálnou (díky performativní funkci jazyka, jež je ve Faircloughově definici diskurzu jako sociální praxe implicitní). Vzájemný souhlas je jako tvůrci preferovaný vztah explicitně předznamenán v úvodu klipu („Kdybyste věděli, (...), zajeli byste za nima? *No jasně, že jo.*“).

Způsob výstavby textu lze posoudit optikou konverzační analýzy, z níž Fairclough přebírá rozbor párových sekvencí⁶². Pozornosti hodné je tak třeba dodržování rovnováhy při nastolování témat konverzace či slušnost a úplnost při reagování na repliky druhého (srovnej s Griceovými konverzačními maximami). Dominantnější roli má Martha Isosová. V klipu je několik neporozumění mezi ní a Mádlem. První z nich:

M.I.: „(...) Jestli v týhle zemi zvítězí u příštích voleb levice, tak za to budou moct starý lidi, protože to jsou ty, který levici volej. To můžou bejt lidi z vaší rodiny. To může bejt vaše teta, váš strejda, vaše babička...“

J.M.: „...váš děda.“

M.I.: „No. A většinou ty lidi bydlej na vesnici. *Jak je to možný?*“

J.M.: „*Prostě se tam narodili!*“

M.I.: „*Ne, jak je možný, že tu levici volej?*“

Mádlovo neporozumění vzniká vytvořením krátkého propojení otázky s bezprostředně předcházející větou, nikoli vzdálenějším úsekem. Mož-

62 Fairclough (1992, s. 152–157).

ná to měl být humorný prvek klipu. Při porovnání s tezí o „tzv. selektivní paměti“ starších i s kritizovanou krátkozrakostí jejich jednání to ale působí zvláště (haní něco, co sám evidentně dělá) a mělo by snižovat kredibilitu klipu. Funkce poznámky, že starší lidé většinou bydlí na vesnici, je nejasná. Na jedné straně může sloužit k delegitimizaci starších: lze ji dát dohromady s používáním jiných binárních opozic v klipu a navrhnout, že herci používají svému diskurzu vnější mýty vesnice a města, kde město je asociováno s intelektuální prací a kosmopolitností a vesnice s manuální prací a uzavřeností. Zároveň však ve srovnání s jinými není použita opakovaně, což by nahrávalo tomu, že je to mikro vtip, navíc ironizovaný. Isoová si Mádlova neporozumění všimá a opravuje ho. V dalších případech však nepochopení ignoruje.

M.I.: „... přesvědčit je, že mají volit pravici.“

J.M.: „Nebo nějakou novou stranu.“

M.I.: „No nějakou novou pravicovou stranu: a pravice je tohle.“

J.M.: „No ale pro ně je to vobráceně.“

M.I.: „Pravou ruku všude na světě lidi používaj k pozdravu nebo k přijímání potravy a levou rukou si lidi všude na světě vytíraj zadek.“

J.M.: „No v některých zemích...“

M.I.: „No, hlavně když budete volit levici, tak si pak levice vytře zadek s váma.“

To může mít znovu komickou funkci a činit video atraktivnějším (ve volné parafrázi komediálních dvojic). Vzájemná nepochopení jsou přítomná v první části klipu, která může být navržena s ohledem na upoutání největší možné divácké pozornosti. V další části, kde herci přesvědčují o špatnosti levice, jsou jejich repliky konzistentní a bez přerušení.

Intertextualita

Poslední úroveň analýzy textu je rozbor *intertextuality* a *interdiskurzivity*. Pro intertextualitu Fairclough určuje nástroje reprezentace diskurzu, presupozice, negace, metadiskurz a ironie. Zajímá-li nás re-

prezentace diskurzu, ptáme se, jaký diskurz je v analyzovaném textu citován či parafrázován, v případě parafráze dál studujeme, zda je tato jeho rekontextualizace adekvátní a úplná. V klipu *Přemluv bábu* jsou reprezentovány diskurzy starších a mladších voličů (koho volí a proč) či diskurzy levice a pravice (jaká je politika a rétorika stran). Viděli jsme výše, že jejich reformulace v klipu jsou zkratkovité a neúplné. Presupozice jsou implicitními předpoklady zkoumaného textu; jsou gramatické či logické.⁶³ Stopování presupozic provazují s rozbořem aktuálního větného členění a analýzou modalit⁶⁴. Ilustruji na pokusu herců rekonstruovat, proč starší volí levice, což je souvislost ne zcela v nesouladu s analýzami voličského chování⁶⁵, nicméně v banalizované, ergo málo adekvátní formě. Stejně tak vysvětlení („Starý lidi mají totiž tzv. selektivní paměť. To znamená, že si pamatují jenom ty hezký věci.“) není zcela irelevantní, je však neúplné (mohou mít jiné důvody, proč volit levice), ne zcela správné (selektivní paměť neznamená nutně pamatovat si „jen ty hezký věci“, ale zážitky a zkušenosti formativní, a to i silně negativní) a nespravedlivé (percepční filtrování není netypické ani pro mladší lidi). Konstrukci daných souvislostí (koho starší volí a proč) lze hodnotit jako presupozice, představované jako fakta.

Negace odkazují k tomu, co je v klipu odmítnuto – které reprezentované diskurzy jsou označeny jako lživé či jaká jejich východiska (presupozice reprezentovaných diskurzů) jsou uvedena jako iluzorní či nepodložená. Zde je jako falešný zobrazován diskurz levice (implicitně: zajímá ji podíl u moci nyní, nikoli budoucnost země) i diskurz starších voličů (nechají se snadno zmanipulovat a jejich obhajoba volby levice je nedomyšlená, proto pouze formální). Za metadiskurz – vyjádření distance mluvčího vůči tomu, co říká – je možné považovat sebezesměšňování. Není úplně jasné, zda je projevem autorské sebereflexe nebo zábavným prvkem. Podobně ironie – chyby a vizuální i verbální narušování jednoznačnosti mediovaného sdělení lze hodnotit jako výraz sebeironie. Mnohá hyperbolizovaná vyjádření by rovněž bylo možné dekódovat jako projev sebeironie (ale samozřejmě i hysterie).

63 Culler (1981).

64 Fairclough (1993, s. 161).

65 Linek & Lyons (2013).

Interdiskurzivita

Interdiskurzivita pro Fairclougha znamená zahrnout do rozboru styl a žánr textu.⁶⁶ Z hlediska stylu je nejzřetelnější neformálnost, patrná ve volbě jazyka (nespisovná varianta češtiny), ve stylizaci protagonistů i prostředí (volnočasové oblečení, obývací). Hovorovost až nespisovnost je sice pro mluvené texty charakteristická,⁶⁷ v politickém diskurzu se nicméně standardně používá spisovná varianta jazyka jakožto naplňující reprezentativní funkci jazyka – a to i v mluvených projevech, kde jsou porušení normy zpravidla bezděčná, mluvčími kontrolovaná, případně i korigovaná. Issová a Mádl se oficiálně působit nesnaží. To může indikovat nepřípravenost, nebo pokus normy politického diskurzu porušovat. Nepřípravenost nepředpokládám. Přestože herci mluvili o spontánnosti videa, je zřetelné, že prošlo aspoň minimální editací. Na přípravu obsahovou usuzuji třeba z inspirace klipem Silvermanové nebo z promítání ilustrativních obrázků k řeči (přestože jsou často pomýlené, asi nejsou vyhledávány až v průběhu natáčení klipu). Pravděpodobnější je tedy úmysl porušit standardy politického diskurzu. Způsob tohoto porušování přitom celkem konvenuje s tím, co Reisigl a Wodak na rétorice Jorga Haidera označují jako populismus (promluvy, „které obsahují prvky volebního projevu i hospodské debaty“)⁶⁸. Nicméně, žádný z tvůrců videa se v politice neangažuje a neangažoval. Jejich apel (explicitní či ex post postulovaný) – nevolte levici a nedovolte návrat komunismu – žádnému z nich bezprostřední a pouze osobní výhodu nepřináší. Ani žánrově jejich klip není předvolebním projevem, ale virálním videem, připomínajícím tvorbu youtuberů či komunikaci milenálů.

Tím přecházím k druhé kategorii interdiskurzivity, žánru. Fairclough jeho definici modifikuje, aby zohledňovala pojetí diskurzu jako sociální praxe i jeho situační zakotvenost.⁶⁹ Chápe jej jako „konvencionalizovaný, více či méně schematizovaný způsob použití jazyka asociovaný s určitým druhem aktivity“.⁷⁰ Aktivitou – jednáním, jež klip uskutečňuje

66 Fairclough (1992, 2001), srovnej Wodak (2001).

67 Srovnej Krčmová & Chloupek (2017).

68 Reisigl & Wodak (2008, s. 38).

69 Srovnej Wodak (2001, s. 66).

70 Fairclough (1995, s. 14).

– je informovat a pobavit. Herci přicházejí s určitou představou o realitě (staří volí levici a pro osud téhle země je to nevýhodné), vysvětlují její motivovanost a představují potenciálně nebezpečné důsledky, zůstane-li nereflexivně a proto i opakovaně uskutečňována. Nepodloženost, fragmentárnost a neúplnost mediovaných informací, demonstrováné dosavadním rozbořením, vypovídá o jejich kvalitě, nemaže však to, že o informace, tedy i o aktivitu informování jde. Spolu s jinými prvky klipu jsou zároveň zezábavňovány. Protagonisté k předávaným informacím nepřístupují z pozice experta, ale laika, ne mentorsky a seriózně, ale nespolehlivě a komicky. Opakovaná vzájemná nepochopení, několikeré nesprávné obrazové ilustrace k pronášenému, ale i až směšně naléhavé výrazy ve tvářích, urputná touha znázornit i nejbanálnější věci (například gestikulace Issové, když říká, že pravou rukou se lidé zdraví či jedí) a v posledku děravé vysvětlování, to vše lze vnímat jako zezábavňování klipu i na úkor jeho protagonistů. K propojeným aktivitám informovat a bavit hledám podle Faircloughova doporučení konvence či schémata řeči, která by jim byla adekvátní.

Vyjádření konvencí nacházím v pravidlech žánrové hybridizace⁷¹, brikoláže, parodie, multimodality, s nimiž i jinak než jazykem klip koresponduje. Jejich naplnění předznamenává a ulehčuje volba virálního videa jako svébytného, byť málo teoretizovaného žánru pozdní modernity. Parodický je klip v opakovaně špatném používání obrázků, které jsou v rozporu s řečí (třeba repliku, že pro prarodiče „vnučata jsou to nejdůležitější na světě“, ilustrují fotkou Josefa Fritzla, který 24 let věznil vlastní dceru a zplodil s ní sedm dětí). Může jít o parodii politických klipů či instruktážních videí; nebo to lze spolu se sebeironií číst jako upozorňování na možnost vlastního nespolehlivého vyprávění. Multimodální je klip třeba kombinováním hraného a kresleného obrazu či užitím zvuků napodobujících reálné – spláchnutí záchodu – i počítačem generovaných – hudba v pozadí. Brikoláží je, protože slepuje fotografie, obrázky a zvuky, jejich původ je neznámý a není ani potřeba jej znát (srovnej s dřívějším používáním aluzí v literatuře či výtvarném umění), a začleňuje je do natáčeného. Žánrově hybridní je, protože slučuje politickou řeč, přednášku s názornými demonstracemi a komediální skeč. Vzhle-

71 Fairclough (1992, s. 202, 2003, s. 22), Chouliaraki & Fairclough (1999), Talbot (2007).

dem k žánrovému zařazení navrhuji klip interpretovat jako postmoderní aktualizaci politického diskurzu.

Pravidla postmoderní estetiky jsou dnes celkem stabilizovanou součástí popkulturní řeči filmů, seriálů, hudebních videoklipů atd.⁷² Uplatňují se i v diskurzu reklamním či politickém, kde ale může být jejich použití ošidné právě kvůli významové ambivalenci, kterou propouští a vzhledem ke které se mohou interpretačně svým tvůrcům snadno vysmeknout a působit i proti nim). Totéž se stalo klipu *Přemluv bábu*. A pokud zdůvodnění estetikou postmodernismu, tedy i nutné přehodnocení předešlého vzhledem k žánrovému zařazení, nepřijmeme, je i celkem jasné proč. Aktivity herců pak totiž nejsou rozpoznány jako parodické, které s převrácením i hyperbolizací počítají⁷³, ale jako populisticky žoviální a nepoučené. Přesto si myslím, že pokud Mádl hovořil o tom, že klip byl daleko promyšlenější a většina diváků ho vnímala povrchně,⁷⁴ mohl referovat právě k tomuto. Issová ke klipu v rozhovoru v rámci Sametového speciálu DVTV a spolku *Díky, že můžem* k výročí 17. Listopadu řekla: „především to byl pokus o humor a humor, jak víme, stejně jako Sovětský svaz nemá hranice.“⁷⁵

Shrnutí a diskuze

Průběžně nasbíranou evidenci k výzkumným otázkám shrnu spolu s jejím rekódováním po zohlednění žánru videa a revizí těch bodů rozboru, které na nižších rovinách zůstávaly interpretačně rozpolcené. Žánru přisuzuji pozici interpretačně silnou natolik, že předchozí, i vícestranně potvrzené závěry dokáže znovu zpochybnit, protože žánr je důležitý v předdefinování toho, co ve sdělení vůbec může být vysloveno a jak. Přípustné či preferované žánry přitom indikují pravidla společenského diskurzu, mohou je i trochu předbíhat.⁷⁶ Virální video jsem výše zařadila jako žánr těžící z postmoderní estetiky. Spojitost mezi postmoder-

72 Srovnej Docker (1994), McRobbie (2003), Featherstone (2007), Talbot (2007).

73 Srovnej Docker (1994, s. 168–218, 280–284).

74 Hejdová (2016).

75 Drtinová (2018).

76 Srovnej Lyotard (1993, s. 28).

nismem jako způsobem myšlení a pozdní modernitou⁷⁷ jako fází vývoje společnosti předpokládám.

Rozporuplně sejevila reprezentace vztahu mladších a starších (třetí výzkumná otázka). Na jedné straně bylo jako normální zobrazováno zajímat se o členy své rodiny (apel na přemlouvání starších příbuzných, ne třeba starších kolegů v práci nebo přesvědčování kamarádů, aby šli volit a volbu starších tak přebili; pokus porozumět motivacím starších, byť fragmentární a povrchný; proklamativně láskyplný vztah prarodičů a vnoučat, sic explicitně takto jen z jedné strany). Na druhé straně jsou starší opakovaně dehonestováni (přiděloványi charakteristikami, parafrázovaně prostoduchým způsobem myšlení a jednání), což mladým divákům klipu umožňuje přisvojit si pozici moudřejších, tedy pozici moci. Rozepsaný rozpor byl vidět i v klíčovém slovu „bába“, které lze interpretovat jako vyjádření respektu, i indicii výsměchu.

O reprezentaci vztahu mezi aktéry může parciálně vypovídat i pro ně zkonstruovaná identita, poskládaná z přisouzených vlastností, činností či hodnot (druhá výzkumná otázka). O starších z klipu víme, že volí levici, bydlí na vesnici, zapomínají (mají selektivní paměť) a milují svá vnoučata. O mladších víme, že přesvědčují druhé, když jim o něco jde (Issová a Mádl natáčejí instruktivní klip, diváci jistě pojedou za prarodiči, pokud vědí, že tím mohou změnit osud země), jsou neformální (styl videa), vzdělaní (Issová a Mádl poznají, když jim promítnou nesprávné ilustrativní obrázky), ale leckdy i povrchní (kvalita předkládaných tvrzení, očekávaná potřeba, tedy i nabídka bezprostřední odměny), rádi se baví (humorné aspekty klipu, slibovanou rychlou odměnou je porno). Obě zkonstruované identity jsou prokazatelně neúplné a místy i věcně neadekvátní. Srovnáme-li v tomto momentu, kdy nezohledňujeme žánr klipu, reprezentaci identit a vzájemného vztahu, zdá se jako pravděpodobnější, že mladší se starším vysmívají.

Přistoupíme-li s ohledem na pravidla postmoderní estetiky na výklad, že dílčí (a nelze bezpečně rozhodnout, které) aspekty identit i vztahu mohou být hyperbolizací a takto parodií ve společnosti existujících předsudků, představa o asymetrickém a výsměšném vztahu už tak samozřejmá není. Jako potenciálně relevantní se vrací ta druhá, podle níž hojně

⁷⁷ Giddens (2003), Wagner (1994).

úšklebky důležitost dobrých rodinných vztahů nepopírají a nezamezují jim, a to především proto, že jsou směřovány na obě strany – na starší v rovině obsahu, na mladší přes formální prvky, tedy styl a způsob zpracování. Lze ji částečně podložit teoreticky – Fairclough⁷⁸ píše o demokratizaci jako o jedné z podstatných tendencí pozdně moderního diskurzu a odkazuje tak k rušení značek strukturních nerovností v jazyce a jeho větší otevřenosti, která může delegitimizovat dříve spíše hierarchizované vztahy v sociálních institucích, tedy i v rodině. Konstatovaná demokratická nezaručuje změnu sociálních vztahů a může být i maskováním naopak utužování již platných struktur. Demokratizace je přesto funkční princip postmoderní estetiky a v žánrové hybridizaci a brikoláži je definitorický. Z hlediska posuzování toho, jak je reprezentován vztah mezi staršími a mladšími, mi proto nepřipadá úplně nepodstatný.

Druhá nejasnost se týkala definice odměny a toho, ziskem pro koho vlastně je. Je dílčím prvkem reprezentace reality v klipu (první výzkumná otázka), která kompletněji postuluje, že ve volbách 2010 se rozhoduje o osudu země⁷⁹ a, pokud kvůli starým lidem zvítězí levice, osud to bude velmi soumravný. V textu je referováno ke třem odměnám: budoucnosti země, návštěvě „zdarma“ a odkazu na „nejlepší animální anální porno se členkou italské parlamentní strany, Rocco Siffredim a úhořem“, tentokrát „úplně zadarmo“. Třetí jmenovaná je okamžitá odměna pro mladé, druhá je rychlou odměnou pro starší. První odměna – slibná budoucnost země – je explicitně spojena s mladými, slabě a implicitně i se staršími, protože „vnoučata [jsou pro ně] to nejdůležitější na světě“ a zřejmě ji vnoučatům nebudou chtít komplikovat (a kdyby přesto ano – „když nezafunguje zdravý rozum, použijte nátlak“). Zajímavé na druhé a třetí odměně jsou jejich rychlá a snadná („zdarma“) dostupnost. To by mohlo vyjadřovat komodifikovanost diskurzu Issové a Mádlá, nebo – s odkazem na žánr – parodii vše prostupující obchodovatelnosti v pozdní modernitě. Komodifikace je podle Fairclougha další z významných tendencí pozdně moderního diskurzu.⁸⁰

Nerozhodnutelnost, respektive nemožnost odhalení ‚pravého významu‘ a chaotičnost vznikající z nezastavitelných znakových řetězců je mo-

78 Fairclough (1993, s. 201–207).

79 Srovnej Linek & Lyons (2013).

80 Fairclough (1993, s. 207–215).

torem imaginativní zběsilosti postmodernismu a je současně jeho obrovskou výsadou i ztrátou. Přestože napětí pozdní modernity ilustruje celkem výstižně, při aplikaci na ‚každodenní‘, ‚reálný‘, ‚praktický‘ život může velmi jednoduše působit jako irelevantní i necitlivé fantazírování. Důležitější pak není, jestli a jak otevírá nové prostory pro myšlení, ale to, jak zpřehledňuje ty stávající. Postmoderní aktualizace politického diskurzu (předvolební klipy ve stylu filmových trailerů či i používání ironie, slovní nebo obrazové v metaforických stylizacích klipů) jsou asi častěji nefunkční, protože je jen těžko uvěřitelné, že by politik mohl vystupovat jako nespolehlivý vypravěč⁸¹, který vědomě prezentuje svůj fragmentární pohled na svět a sobě nepohodlné zapomíná či zamlčuje.⁸²

Zdá se mi, že Isová a Mádl velmi podcenili přenositelnost postmoderních principů z oblasti fikce (literatura, filmy atd.) do oblasti politiky, v níž je potřeba rozlišovat pravdivé a lživé či nekompletní informace stále zásadní. Jejich prohlášení o starších lidech, která mohla být i přeháněním a dílčí parodií politiky, tak zněla jako vážně pronášené názory a takto byla urážlivá. Ačkoli herci v klipu mnohokrát ukázali vlastní nespolehlivost a mohli tak varovat, aby lidé nebrali všechna jejich vyjádření doslova, byl předpoklad, že diváci v tomto zmatku rozpoznají apel na potřebnost diskuze, celkem nerealistický. Navíc postmoderně si hrát a současně trvat na souvislosti mezi logikou jednání podporovanou komunismem s konkrétními politickými stranami i naivně věřit rétorice o rozpočtové zodpovědnosti bylo opět neprozřetelné.⁸³ Že bylo úmyslem diskuzi povzbudit, ne zablokovat, na důsledcích klipu – způsobech jeho čtení a vyostření vztahu starších a mladších, levicově a pravicově smýšlejících, na vesnici či ve městě žijících – mnoho nezmění. Klip je tak určitým mementem, jak do politického diskurzu nevstupovat. Nespolehlivý vypravěč se tu totiž přesmyká v populistu.

81 Srovnej Kubíček (2007).

82 Srovnej s mechanismem univerzalizace, např. Thompson (2010, s. 61).

83 Jsem si přitom vědoma, že takové soudy jsou pro mne snadné, protože jsou zpětné, tedy čerpají ze znalosti způsobů, jak byla ona politika rozpočtové zodpovědnosti uskutečněna.

Literatura

- Andersen, N. (2003): *Discursive Analytical Strategies: Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. Policy Press, Bristol.
- Angermuller, J., Maingueneau, D. & Wodak, R. (2014): *The Discourse Studies Reader: Main currents in theory and analysis*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- [Rubeš, J. & Stýblo, Č.] (2010): „Zabij bábu!“ In *Youtube* [online]. 27. 4. 2010 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=B_Q59QE9M98.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1999): *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.
- Bourdieu, P. (1991): *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press, Cambridge.
- Bourdieu, P. (1998): *Teorie jednání*. Karolinum, Praha.
- Creswell, J. W. (2007): *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Sage, Thousand Oaks, London, New Delhi.
- Culler, J. D. (1981): *The Pursuit of Signs: Semiotics, Literature, Deconstruction*. Cornell University Press, Ithaca, N.Y.
- Cvrček, V. & Vondříčka, P. (2013): *KWords*. FF UK, Praha. [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <http://kwords.korpus.cz>.
- Člověk v tísní (2010): *Jeden svět na školách. Studentské volby 2010* [online] [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.jsns.cz/data/jsns/files/pdf/prirucka_-_studentske_volby.pdf.
- Docker, J. (1994): *Postmodernism and Popular Culture: A Cultural History*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Drtinová, D. (2018): „Čekáme velké vůdce, kteří za nás všechno vyřeší, říká herečka Issová.“ In *DVTV* [online]. 18. 11. 2018 [cit. 20. 11. 2018]. Dostupné z: <https://video.aktualne.cz/dvtv/cekame-velke-vudce-kteri-za-nas-vsechno-vyresi-rika-herecka/r~594b826aeaa31e8a470ac1f6b220ee8/>.
- Eco, U. (2004): *Meze interpretace*. Karolinum, Praha.
- Ezzy, D. (2002): *Qualitative Analysis: Practice and Innovation*. Routledge, London.

- Fairclough, N. (1993): *Discourse and Social Change*. Polity Press, London.
- Fairclough, N. (1995a): *Media discourse*. Hodder Arnold, London, New York.
- Fairclough, N. (1995b): *Critical discourse analysis: the critical study of language*. Longman, Harlow.
- Fairclough, N. (2001): *Language and power*. Longman, Edinburgh.
- Fairclough, N. (2003): *Analysing discourse: textual analysis for social research*. Routledge, London, New York.
- Featherstone, M. (2007): *Consumer Culture and Postmodernism*. Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore.
- Fowler, R. (1991): *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. Routledge, London, New York.
- Gee, J. P. (2005): *An Introduction To Discourse Analysis: Theory And Method*. Routledge, New York.
- Gee, J. P. (2010): *How to do Discourse Analysis: A Toolkit*. Taylor & Francis, New York, London.
- Giddens, A. (2003): *Důsledky modernity*. Sociologické nakladatelství, Praha.
- Goatly, A. (2007): *Washing the Brain: Metaphor and Hidden Ideology*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia.
- Hejdová, K. (2016): „Jiří Mádl: Míření na nejnižší pudy nemám rád. Víru nelze nikomu vecpat.“ In *Forum24* [online]. 4. 6. 2016 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <http://forum24.cz/jiri-madl-mireni-na-nejnizsi-pudy-nemam-rad-viru-nelze-nikomu-vecpat/>.
- Held, D. (1990): *Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas*. Polity Press, Cambridge.
- Hříděl, J. (2010): „Přemluv bábu je nadsázka, říká Issová. Je to nevkusné, odpovídá Pehe.“ In *ČT24* [online]. 27. 4. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/1339980-premluv-babu-je-nadsazka-rika-issova-je-nevkusne-odpovida-pehe>.
- Hammersley, M. (2000): *Taking Sides in Social Research: Essays on Partisanship and Bias*. Routledge, London, New York.

- Herzog, B. (2016): „Discourse analysis as immanent critique: Possibilities and limits of normative critique in empirical discourse studies.“ *Discourse and Society* 27 (3): 278–292.
- Chen, K.-H. & Morley, D., eds. (2006): *Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies*. Taylor & Francis, London, New York.
- Chouliaraki, L. & Fairclough, N. (1999): *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Idnes.cz. (2010): „Přemluv bábu a dědu, ať nevolí levice, apelují Mádl a Issová v klipu.“ In *Idnes* [online]. 22. 4. 2010. [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/premluv-babu-a-dedu-at-nevoli-levici-apeluji-madl-a-issova-v-klipu-php-/domaci.aspx?c=A100422_194459_domaci_jw.
- Ingarden, R. (1967): *O poznávání literárního díla*. Československý spisovatel, Praha.
- Issová, M., Mádl, J. & Zelenka, P. (2010): „Přemluv bábu.“ In *Youtube* [online]. 22. 4. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=MLfFhdcXJhA>.
- Jorgensen, M. & Phillips, L. (2002): *Discourse Analysis as Theory and Method*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Karlík, P. (2003): „Věta.“ In *Příruční mluvnice češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula & Z. Rusínová, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 369–567.
- Keller, J. (2017): *Evropské rozpory ve světle migrace*. Slon, Praha.
- Kirkosová, K., Urbániková, M. & Volek, J. (2012): „Transformations of the EU Agenda in the Pre-Election Czech Press: A Comparative Content and Discourse Analysis.“ In *XXII World Congress of Political Science*, Madrid.
- Krčmová, M. & Chloupek, J. (2017): „Národní jazyk.“ In *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová [online] [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NÁRODNÍ%20JAZYK>.
- Kress, G. (2010): *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. Taylor & Francis, London, New York.

- Kress, G. R. & van Leeuwen, T. (2006): *Reading Images: The Grammar Of Visual Design*. Routledge, London, New York.
- Krzyżanowski, M. & Forchtner, B. (2016): „Theories and concepts in critical discourse studies: Facing challenges, moving beyond foundations.“ *Discourse and Society* 27 (3): 253–261. DOI: <https://doi.org/10.1177/0957926516630900>.
- Kubíček, T. (2007): *Vypravěč. Kategorie narativní analýzy*. Host, Brno.
- Lakoff, G. & Johnson, M. L. (2002): *Metafory, kterými žijeme*. Host, Brno.
- Linek, L. & Lyons, P. (2013): *Dočasná stabilita?: volební podpora politických stran v České republice v letech 1990–2010*. Sociologické nakladatelství (SLON), Sociologický ústav AV ČR, Praha.
- Lingea (2012): *Slovník českých synonym a antonym* [online]. Lingea, Brno, © 2012 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.nechybujete.cz/slovník-ceskych-synonym/p%C5%99emluv>.
- Liotard, J.-F. (1993): *O postmodernismu*. Filosofia, Praha.
- McRobbie, A. (2003): *Postmodernism and Popular Culture*. Taylor & Francis, London, New York.
- Mills, S. (1997): *Discourse*. Routledge, London, New York.
- Nekula, M. (2003a): „Aktuální členění.“ In *Příruční mluvnice češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula & Z. Rusínová, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 633–644.
- Nekula, M. (2003b): „Koherence textu.“ In *Příruční mluvnice češtiny*, eds. P. Karlík, M. Nekula & Z. Rusínová, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, s. 681–698.
- Perknerová, K. (2010): „Kalousek pro Deník: ČSSD i ODS nás vedou do Řecka.“ In *Deník* [online]. 11. 5. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: https://www.denik.cz/z_domova/kalousek-cssd-i-ods-nas-vedou-do-recka20100510.html.
- Reisigl, M. & Wodak, R. (2001): *Discourse and Discrimination: Rhetorics of Racism and Antisemitism*. Routledge, London, New York.

- Richardson, J. E. (2007): *Analysing newspapers: an approach from critical discourse analysis*. Palgrave Macmillan, Hampshire, New York.
- Ritchie, J. & Lewis, J. (2003): *Qualitative Research Practice: A Guide for Social Science Students and Researchers*. Sage, London.
- Schneiderová, S. (2016): *Analýza diskurzu a mediální text*. Praha, Karolinum.
- Strnadová, T. (2010): „Studenti potopili ČSSD, jejich volby vyhrála TOP 09. Uspěli i neonacisté.“ In *Idnes* [online]. 14. 5. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: https://zpravy.idnes.cz/studenti-potopili-ssd-jejich-volby-vyhrala-top-09-uspeli-i-neonaciste-1ea-/domaci.aspx?c=A100513_215618_studium_jan.
- Švihlíková, I. & Tsivos, K. (2017): *Řecká tragédie*. Novela bohemica, Praha.
- Talbot, M. (2007): *Media Discourse: Representation and Interaction*. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Thompson, J. B. (1990): *Ideology and Modern Culture: Critical Social Theory in the Era of Mass Communication*. Stanford University Press, Cambridge.
- ÚJČ AV ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, Praha, © 2008–2018 [cit. 8. 11. 2018]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>.
- van Dijk, T. A. (2001): „Multidisciplinary CDA: a plea for diversity.“ In *Methods of Critical Discourse Analysis*, eds. R. Wodak & M. Meyer, Sage, London, s. 95–120.
- Van Leeuwen, T. (2008): *Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford University Press, Oxford, New York.
- Vilček, I. (2010): „Oklamte Čecha, vyzývá slovenské důchodce parodie na klip Mádl a Issové.“ In *Novinky* [online]. 3. 5. 2010 [cit. 18. 11. 2018]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/199193-oklamte-cecha-vyzyva-slovenske-duchodce-parodie-na-klip-madla-a-issove.html>.
- Vokál, V. (2016): „Klip Přemluv bábu uspěl. Mádl toho nelituje.“ In *Idnes* [online]. 16. 6. 2016 [cit. 20. 11. 2018]. Dostupné z: <https://>

tv.idnes.cz/klip-premluv-babu-uspel-madl-toho-nelituje-fjh-/domaci.aspx?idvideo=V160616_165317_kultura_sha.

- Wagner, P. (1994): *A Sociology of Modernity: Liberty and Discipline*. Routledge, London, New York.
- Wengraf, T. (2001): *Qualitative Research Interviewing: Biographic Narrative and Semi-Structured Methods*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Wodak, R. (2001): „The discourse-historical approach.“ In *Methods of Critical Discourse Analysis*, eds. R. Wodak & M. Meyer, Sage, London, s. 63–94.
- Wodak, R. (2008): „Introduction: Discourse Studies – Important Concepts and Terms.“ In *Qualitative discourse analysis in the social sciences*, eds. R. Wodak & M. Krzyzanowski, Palgrave Macmillan, New York, s. 1–29.
- Wodak, R. & Meyer, M. (2009): „Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory, and Methodology.“ In *Methods for Critical Discourse Analysis*, eds. R. Wodak & M. Meyer, Sage, London, s. 1–33.
- Wodak, R., de Cillia, R., Reisigl, M. & Liebhart, K. (2009): *Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh University Press, Edinburgh.

Abstract

Convince Your Grandma, Amuse Yourself: Postmodern Aesthetics in Civic Political Discourse

In this paper, I analyze the viral video *Přemluv bábu* (*Convince your grandma*, 2010), which had the ambition to intervene in the elections to the Chamber of Deputies of the Czech Republic in 2010. I view the clip from a Critical Discourse Analysis (CDA) position and work primarily with Norman Fairclough's concepts and analytical tools. I argue that the clip benefits from both the flexibility and evasiveness of postmodern discourse, which may have weakened and confused its message rather than making it more engaging. I demonstrate this insight on many examples from various levels of text analysis and try to understand the identified ambivalence with respect to the intertextual, interdiscursive, situational and socio-political context.

Key words: critical discourse analysis, political discourse, media discourse, postmodernism, *Convince your grandma*

Kirkosová, K. (2018): „Přemluv bábu, pobav sebe: postmoderní estetika v občanském politickém diskurzu.“ *Filosofie dnes* 10(2): 175–207. Dostupné z www.filosofiednes.ff.uhk.cz